

Din Eğitimi-Ahlâk Eğitimi-İnsanlık Eğitimi

Prof. Dr. Atalay YÖRÜKOĞLU*

Törelere, manevi değerler ve inançlar, toplum yaşamının çarçırını döndüren görünmez güçlerdir. Yasalardan daha güçlü, daha dayanıklıdır. Yasalardan önce oluşur ve onları biçimlendirirler. Ancak bu değerler de gökten inmemişlerdir; toplumsal yaşamın gerçeklerinden kaynaklanmışlardır. İnsan ilişkilerinin, ekonomik koşulların sonucu olarak uzun sürede oluşup gelişmişlerdir. Ahlak kuralları, toplum içinde karşılıklı yarar ve çıkara dayalı olarak yaşamayı sağlayan ortak ilkelerdir.

Erdemler dediğimiz en yüce ahlâk kuralları evrenseldir. Başka bir deyişle ırk, din ve ülke sınırı tanımazlar. Doğruluk, hakseverlik, acıma, sevgi, yardımlaşma, emeğe saygı gibi erdemler bu türdendir. Bunların karşısında her ülke ve her çağda yasak, yanlış, kötü veya günah sayılan eylemler yer alır. Cana kıyma, hakyeme, yala-dolan ve başkasının karısına göz koyma gibi. Ancak her toplumda ve çağda ortak sayılabilecek bu iyi-kötü eylemler arasında daha göreceli sayılan ve değişkenlik gösteren törelere ve ahlak kuralları bulunabilir.

Her aile, çocuklarını bu evrensel değerlere, bir de içinde yaşadıkları toplumun kültürüne özgü törelere göre yetiştirmek ister. Hangi dinden hangi ulustan olursa olsun her ana-baba çocuğunu iyi bir yurttaş, olgun bir kişi, çalışkan bir meslek adamı ve sorumlu bir eş olarak eğitmeye özen gösterir. İster tanrısal inançlardan kaynaklansın, isterse toplum gerçeklerinden çıkmış olsun manevi değerler hem zorunludur, hem de insan mutluluğu için gereklidir. Tüm üyelerince paylaşılan inançlar, amaçlar ve değerler, o toplumun mayasını oluştururlar.

Ahlak değerlerinin kazanılması çocuğun ruhsal gelişmesi ve kişilik oluşumuyla sıkı sıkıya ilişkilidir. Bu nedenle kişiliğin temellerinin atıldığı ilk altı yedi yıl içinde bu değerler benliğe sinerler, sonraki çağlarda daha da pekişerek özümserler. Kişilik gelişmesinden ayrı bir ahlak eğitimi düşünülemez, çünkü birbiriyle iç içedirler; her ikisini de belirleyen aynı etkenlerdir. Birini olumsuz etkileyen koşullar ötekini de bozar.

*Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi.

Çocukluktan erişkinliğe giden yolda, ahlak kavramları belli başlı üç basamaktan geçerek biçimlenir: İlk yıllarda çocukta çok ilkel bir ahlak anlayışı vardır. İyi-kötü, doğru-yanlış kavramları belirsizdir. Çocuğa haz veren her şey doğru, acı veren her şey de yanlıştır. Çünkü çocuk kendi güdülerine göre davranan bencil bir yaratıktır. Ne kural tanır, ne de engel. İstedığı, hemen ve orada gerçekleşsin ister. Çevresini yasaklar ve engellerle dolu görür. Tüm çabasını, bunları aşmakta kullanır. Anası babası görmediği sürece her yasağı çiğner, her kuralı bozar. Uslu duruyor, ya da kurallara uyuyorsa, bunun tek nedeni ceza korkusudur.

İkinci basamakta çocuk kurallara uymaya yatkınlık gösterir. Ana babasının yasaklarına önem vermeye başlar ve bununla öğünür. Ceza korkusundan öteye giden gönüllü bir işbirliği ve uyumdur bu. Genellikle üç yaşından sonra gelişen bu yeni eğilim kaynağını korkudan değil sevgiden alır. Çocuk, ana ve babasının sevgisini kazanmak ve sürdürmek ister. Ayrıca uysal davranışı ödüllendirilmektedir. Gene bu sevginin sonucu olarak ana ve babasını kendine örnek alır. Onlar gibi davranarak, onların beğenisini kazanarak özelliklerini benimser; özdeşim yapar. Bir yandan iyi çocuk olmaya çabalar, öte yandan babası ya da anası gibi bir yetişkin olmaya özenir. Onların iyi-kötü kavramlarını, doğru-yanlış dediklerini, kısacası tüm tutum ve değer yargılarını içine sindirir. Bunun sonunda kendine özgü bir üstbenlik (vicdan) geliştirir. Davranışına kendi yön vermeye yanlıştan kaçınmaya başlar. Bencilliğinden sıyrılıp paylaşmaya, yönelir; beklemesini ve isteklerini ertelemeyi öğrenir. Kurallara uyar.

Ailede sevgi ve anlayış varsa, çocuk sevildiğini ve benimsendiğini duyabiliyorsa, gereksiz baskı ve korkutmalarla eğitilmiyorsa, ahlak değerlerini kolay benimser. Su içer, hava alır gibi doğal bir biçimde uygun davranışlar kazanır. Ceza korkusu olmadan kendi davranışına yön verebilir; doğruyu yanlıştan ayırabilir. Arasına yasaklara uymasa, kuralları bozsa da doğru çizgiye çekilebilir. Yeterli sevgi almamışsa, dirliksiz bir ailede yaşıyorsa, bir de tutarsız ve başkıcı bir yöntemle eğitiliyorsa, sonuç uyumsuzlukla, davranış bozukluğuyla ya da kişilik sapmasıyla noktalanır. Güven ve sevgi açığını ne öğütler, ne Tanrı korkusu, ne de dayak kapatamaz.

İlkokula başlayan çocukta genellikle üstbenlik oluşmuştur. Çocuk kendi davranışına yön verebilir, doğruyu yanlıştan ayırdedebilir. Denetlenmese de korkutulmаса da içindeki yönlendirici sese (üstbenliğine) uyararak yolunu bulabilir. Kuşkusuz bu çağda çocuk sık sık yanılır da. Arasına şeytana uyduğu da olur; ancak utanmayı, pişman olmayı ve yanılığından ders almayı da öğrenmiştir. Ana baba ve öğretmenin kılavuzluğu ile hatadan çabuk döner. Ne var ki bu yaşta

çocukların üstbenlikleri oldukça katıdır. Ana babanın ya da öğretmenin her söylediğini yasa gibi benimser ve öyle uygular. Toy bir araba sürücüsü gibi direksiyona sıkı sıkı yapışır, yalpalaya yalpalaya doğru yolda kalmaya çalışır. Örneğin onun gözünde bir şey kırmak suçtur. Bilerek kıran da, istemeyerek kıran da aynı ölçüde suçludur. Birisini itip yere düşürmek doğru değildir, diye bellemiştir. Bu nedenle koşarken arkadaşını düşüren bir çocukla, bilerek itip düşüren çocuk, aynı cezayı görmelidir. Ayrıca 6-7 yaşında bir çocuk, her suçun bir cezası olması gerektiğine inanır. Başka bir deyişle «göze göz, dişe diş» ilkesine bağlı kalır. Defterini yırtan arkadaşının defterini o da yırtmaya hak kazanmıştır.

Ahlak gelişmesinde üçüncü basamak şu sözlerle belirtilebilir : «Başkalarının sana yapmalarını istemediğin şeyleri, sen de başkalarına yapma!» Bu düzeye erişen bir insan, toplum kurallarına saygılıdır; daha gerçekçi ve daha esnek bir ahlak anlayışına ulaşmıştır. Başkalarını yargımlarken hoşgörülü olabilir; kendini başkalarının yerine koyabilir. Kendini tartabilir, anlaşmazlıklarda kendi hata payını da görebilir. Başkalarını hep haksız, kendini hep haklı görmez. Kıscacı iyi bir yurttaşdır; uyumlu bir kişidir.

Bir ileri aşamada ahlak anlayışı, tüm erdemleri kapsayacak ölçüde gelişir : Kişi kendisine davranıldığı gibi davranmakla yetinmez, karşılık beklemeden iyiliğe yönelir. Uğradığı kötülükleri bağışlamasını bilir, hatta kötülüğe iyilikle karşılık verir. Çoğunluğun değer yargılarına uymakla kalmaz, tek başına kalsa da doğru bildiğinden sapmaz. Kuşkusuz bu düzeye ulaşabilen insanların sayısı azdır. Özveriyle, iyilikseverlikle davranan, kötülüğe iyilikle karşılık veren kişilere ya ermiş gözüyle bakılır ya da enayi sayılırlar!

Özetlemeye çalıştığımız ahlak değerlerinin gelişmesi, bu tartışmadan anlaşılacağı gibi, belli koşullarda olur. Herşeyden önce çocuk sevildiği, benimsendiği, kendini güvenlik içinde duyduğu bir ortamda bulunmalıdır. Bu ortam, analı babalı bir evde bulunabilir. Çocuk ana ve babasını kendine örnek alarak, onların olumlu özelliklerini benimseyerek büyür. İyi davranışını ödüllendiren, yanlışlarını düzelten, sıkıntıya düştüğünde destek olan ana babasına bağlanarak, onların sevgisini yitirmemeye çabalayarak kişilik kazanır. Kişilik kazanma süreci içinde ahlakdeğerlerini kolayca özümser. Bu nedenle ahlak değerleri, sonradan çocuğa aktarılan ya da okuma yazma öğretilir gibi sonradan kazandırılan nitelikler değildir. Ayrıca bu değerler, ilk altı yedi yıl içinde evde kazanılmamışsa sonradan kazanılmazlar. Ailenin veremediği ahlak değerleri okulda öğretilemez!

Bundan çıkan sonuç şudur : Okulda ahlak dersleri aracılığıyla ahlak geliştirilemez. Olsa olsa ahlak konularında bilgiler verilebilir.

Çünkü kalıplaşan davranışlar sözle, öğütle değişmezler. Buna karşılık, okuldaki örnek davranışlar, çocuklar üstünde daha olumlu etki yapar. Anlayışlı, hoşgörülü, dinlemesini bilen, öğrencinin sorunuyla ilgilenen bir öğretmenin yerini, bin ahlak kitabı dolduramaz.

Din Eğitime gelince : Tanrı'nın varlığına, kutsal kitaplara ve öte dünyada mutluluğa erişme umuduna dayanan dinler, insan yığınları için manevi destek ve erinç (huzur) sağlarlar. Öte dünyada sonsuz bir mutluluğa erişmek için bu dünyada izlenecek yolları gösterirler. Bu noktada, iyi bir din eğitimi ile laik eğitim, büyük ayrılıklar göstermezler. Her iki eğitim de iyilik; doğruluk, yardımlaşma ve insanlar arası barışı, sevgiyi savunur. Ancak bu amaçları gerçekleştirmek için izlenen yöntemler ayrıdır. Din eğitimi (iyi kullara) Cennet vaadeder, ancak dinsel ilkelerden ayrılan kullara öte dünyada ağır cezalar çekecekleri söylenir. Başka bir deyişle, Tanrı sevgisi ile Tanrı korkusunun birlikte aşılandığı bir ahlak anlayışı söz konusudur. Kimileyin Tanrı sevgisi, ama çoğunlukla Tanrı korkusuyla kulların doğru davranmaları sağlanır. Din eğitimi, tam inanmayı ve koşulsuz boyun eğmeyi gerektirir. Kutsal kitapların yazdıklarından kuşku duymayı ya da bir bölümüne inanıp bir bölümüne inanmamayı kabul etmez. Örneğin bir Katolik İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğunu söyleyen din buyruğuna, bilimsel mantığa aykırı gelse de, inanmak zorundadır. Meryem Ana'nın da cinsel birleşme olmadan gebe kaldığından kuşku duyamaz. Bunun gibi, bir Müslüman da aklına sığmasa da meleklerin varlığına gözü kapalı inanmak zorundadır. Okulda din dersi gören bir öğrenci bu konuda kuşkuya düştüğünü söyleyemez ve soru soramaz. Din eğitimi, bilimsel bir eğitimle bağdaşmaz, çünkü bir inanç sorunudur, kişinin vicdan özgürlüğü sorunudur. Bu nedenle herşeyden önce ailenin sorumluluğu alanına girer. Hele din eğitimini zorunlu kılmak, laiklik ilkesiyle hiç bağdaşmaz. Kişinin vicdan özgürlüğüne bir karışma ve bir baskı sayılır. Kaldı ki din eğitiminden beklenenin alınacağı kuşkuludur. Zorunlu din eğitiminin büyük kentler dışında yobazlığı yüreklendirici bir etkisi de olabilir. Ayrıca şu soruya da yanıt almak gerekir : Amaç din bilgisi vermek midir, yoksa dinsel inanç aşılacak mı? Amaç din bilgisi vermek ise, Müslümanlık dışında büyük dinlerin de öğretilmesi böylece seçmenin öğrenciye bırakılması gerekir. Müslümanlığı aşılacak amaç olacak--sa zorunlu olarak din dersleri alan bir hristiyan öğrencinin durumu ne olacaktır? Diyelim ki bir toplumsal olgu olarak dinleri tanıtmak gereklidir, bilimsel kafalı öğretmenler bulmak da zor olmadı. Pekiyi, orta ve lise yılları boyunca din derslerinde ne öğretilecektir? İslam tarihi ve dinin ilkeleri bir, bilemediniz iki yılda öğretilemez mi? Bilimsel eğitimin böylesine karmaşıklaştığı bir çağda din derslerine, ah-

lak derslerine bunca zaman ayırmak doğru mudur? Soruları çoğaltabiliriz : Din dersinden zayıf alan öğrenci dinsiz, ahlak dersinden kalan öğrenci, ahaksız mı sayılacaktır?

Zorunlu din eğitimi, laik ve bilimsel eğitimle bir arada yürütülemez. Bu yaklaşım laiklik ilkelerine ters düştüğü gibi dine de aykırıdır. Çünkü dinde zorlama olmaz sözü gene Müslüman dini için, Müslümanlarca söylenmiş bir sözdür. Din bilgilerini artırarak öğrenciye daha iyi bir ahlak, daha iyi davranış kazandırmak ise hayaldir.

Öyleyse ne yapmalı? Din ve ahlak derslerini tümünden mi kaldırmalı? Tümünden kaldırmak yerine eskiden olduğu gibi ailenin gönüllü başvurusu ile girilen seçmeli bir ders yapmalı. Daha iyisi, din ve ahlak bilgileri değişik bir yaklaşımla öğrencilere aktarılmalıdır. «Toplumsal ilişkiler» adı altında bir derste bu konuların tümü işlenebilir. Ancak bu dersler, serbest tartışmalı dersler olmalı ve sonunda sınav girme zorunluğu bulunmamalıdır. Hoşgörülü ve bilimi kılavuz edinmiş öğretmenler aracılığıyla bu derslerde, özgürce seçilen örneğin, arkadaşlık, evlenme, sevgi ilişkileri, çocuk eğitimi vb. konuları konuşulabilir. Kompozisyon ödevleri, gerçekten yaşamla doğrudan ilgili konuların işlenmesi amacıyla kullanılabilir. Öğrenciler, not korkusu olmadan tartışabilirler bu konuları. Başka bir deyişle doğrular, çocuklara hazır olarak sunulmaz, kendileri doğruları bulmaya çabalarlar. Bu yolla edinilen deney ve bilgi değerlidir. Bu tartışmalar bir de öğretmenlerin örnek davranışlarıyla pekiştirilebilirse, sonuç gerçekten başarılı olur. Çünkü bu tür eğitim, kör inançlara, zorlamaya ve korkutmaya dayanmayan gerçekten bilimsel ve demokratik bir eğitimidir. Bunun öteki adı «İnsanlık Eğitimi»dir ki bize de gerekli olan bu eğitimidir. Bu eğitimin temelinde sevgi, hoşgörü ve anlayış yatar. Büyük eğitimci Pestalozzi'nin dediği gibi : «Temelinde sevgi olan hiç bir eğitim, başarısızlığa uğramaz!»